

Oto Horvat i Radmila Gikić Petrović

BOŽANSKI TRENUTAK

Oto Horvat rođen je 1967. godine u Novom Sadu, gde je završio osnovnu školu, a potom je bio đak Karlovačke gimnazije u Sremskim Karlovcima. Studirao je u Novom Sadu, Erlangenu i Berlinu. Živi i radi u Firenci. Objavljene knjige poezije: *Gde nestaje šuma* (1987, „Brankova nagrada“), *Gorki listovi* (1990), *Zgrušavanje* (1990), *Fotografije* (1996), *Dozvola za boravak* (2002), *Putovati u Olmo* (2008, Nagrada „Miroslav Antić“), *Izabrane & nove pesme* (2009). Romani: *Sabo je stao* (2014, Nagrada „Biljana Jovanović“, Nagrada „Mirko Kovač“ i najuži izbor za NIN-ovu nagradu), *Noćna projekcija* (2021). Knjiga priča *Kao Celanovi ljubavnici* (2016). Prevodi: Janoš Pilinski, *Krater* (1992, Nagrada Društva književnika Vojvodine za prevod godine), Oto Fenjveši, *Anđeo haosa* (2009), Hans Magnus Encensberger, *Poslednji pozdrav astronautima* (2010).

Radmila Gikić Petrović: *U knjizi Kao Celanovi ljubavnici, spominjete četiri „duge melanholične godine u Budimu s melanholičnom suprugom“. Za naše čitaoce bilo bi zanimljivo da nam kažete kako i zašto ste se odlučili za odlazak iz Novog Sada, koje su, ako su, prednosti odlaska?*

Oto Horvat: Junak moje pripovetke kaže da je tamo živio četiri godine, ja sam međutim živio manje od dve godine u Budimpešti. Svojim junacima, pa i svom lirskom ja dajem mogućnost da odskoče, da promene običan i nezanimljiv život autora. Stoga bi sve što sam napisao u pesmama, kao i u prozi, trebalo, u tom smislu, čitati s velikom dozom rezerve.

Odlučio sam se neplanirano. U leto 1991. nalazio sam se u Peruđi na kursu jezika pri Univerzitetu za strance. Tamo sam upoznao jednu Nemicu zbog koje sam se preselio, nakon što sam završio dugu proceduru papirologije, u Erlangen. U međuvremenu sam stanovao kod strica u Budimpešti i naivno čekao da se završi rat u Jugoslaviji i sve vrati u poznatu normalu. Ali odgovor istorije, a to sada znam, bio je *Malo morgen*. U Erlangenu sam se upisao na Filozofski fakultet i odabrao Noviju nemačku književnost kao prvi, Italomansku filologiju kao drugi, a Slavistiku kao treći predmet. Diplomirao sam i stekao zvanje M. A. (*magister artium*).

Za mene, koji se vezujem za mesta kao morski pilepak za stenu, bilo je to vreme priličnih potresa. A ko ih nije imao? Danas mi se čini da sam mogao i drugačije odluke doneti, ali voz je prošao. Odnosno, kako kažu Italijani: Ne vredi plakati nad prosutim mlekom.

Ne bih govorio o prednostima u vezi s napuštanjem domovine, pre o iskustvima. Neko se usudi, neko reši, neko bude primoran na veliko preseljenje. Ja sam sigurno naučio nešto što ne bih da sam ostao u Novom Sadu, jezike na primer. S druge strane, nisam ostvario svoj klinački san da prevodim knjige i gradim mostove između dve kulture kojima pripadam.

R. G. P.: *Prva zbirka vaših pesama Gde nestaje šuma sva je u ritmu bluza, u lutanju mlade osobe, u traganju kroz porodično iskustvo i preispitivanje. Koliko je sumatrzam uslovio stvaranje takve poezije?*

O. H.: Sumatrzam sam sigurno upoznao u Karlovačkoj gimnaziji pre nego bit poeziju Keruaka, Ginsberga i tako dalje. Ne isključujem mogućnost da je uticao na te momente u mojoj poeziji, ali sam se svesno i namerno ugledao na američku poeziju. Slobodan stih, kolokvijalna naracija i bunt ostavili su na mene dubok utisak. Ne zaboravimo da se moja prva čitalačka iskustva vezana za poeziju odnose na Šandora Petefija, Mikloša Radnotija, Endrea Adija, Jožefa Atilu, jer sam pohađao mađarsku osnovnu školu. U mađarskoj poeziji se izuzetno mnogo rimuje i neguje vezan stih, pa sam čak i ja rimovao na teme Dan Republike, Jesen je stigla u naš grad i tako dalje. Anegdota u vezi s tim je da sam postao pesnikom tako rano jer sam bio lenj da pišem dve-tri stranice pismenog rada, pa bih umesto toga za nekoliko minuta napisao tri-četiri rimovane strofe na zadatu temu i domaći je bio urađen. A petice su padale kao kruške.

R. G. P.: *Godine 1990. objavili ste zbirku pesama Gorki listovi i ovako razmišljali: „Uveren sam tada da dobra poezija nije za čitanje / (od korica do korica). dovoljna je jedna / lepa slika. jedan skok plave nimfe / u planinsko jezero okruženo tamnim borovima.“ A danas?*

O. H.: Suočavate me s programskim stihovima mladog liričara s kojim danas nemam mnogo zajedničkog. Podsetili ste me na nemačkog književnog kritičara Marsela Rajh-Ranickog, koji je nešto slično rekao u televizijskoj emisiji *Literarni kvartet* povodom zbirke priča jednog autora čijeg se imena nažalost više ne sećam, da je zbirka vredna upravo zbog jedne jedine priče koja je po njegovoj oceni genijalna, dok su ostale prilično loše. Čini mi se interesantnim upravo to da jedna priča dominira čitavom knjigom i baca u zaborav sve ostale, iako je pisac sigurno i njima posvetio dovoljno vremena i rada kao i toj jedinjoj. Šta se desilo? Imam utisak da je Rajh-Ranicki posmatrao zbirku kao jedan umetnički proces, kao da su sve ostale, manje dobre priče, bile priprema, bile u službi te jedine genijalne priče. Da se vratim čitanju poezije. Šta nosimo, šta nam ostaje nakon čitanja jedne zbirke? Sigurno ne sve pesme i svi stihovi, nego najverovatnije jedna jedina pesma ili jedan jedini stih. Jedna slika koja nam ostaje urezana u sećanje kao ožiljak koji nam je drag i bez koga bismo kroz svet išli siromašniji i nesigurniji.

Fascinira me još uvek činjenica da u nekim pesmama, stihovima, mogu da osetim energiju, vatru, svetlost, svejedno je kako ćemo je nazvati. To je naravno teško objasniti, ali za mene je pesma ili živa vatra ili je mrtva, hladna riba. Uglavnom na taj način delim pesme. Vatra i ne-vatra.

Verovatno sam na to mislio kada sam rekao da je moguće da zbirka vredi samo zbog jedne pesme ili jednog jedinog stiha.

R. G. P.: *O knjizi Zgrušavanje Mihajlo Pantić je zapisao da vaša poezija „peva o pitanjima egzistencije iz perspektive sasvim ličnog iskustva, beležeći određeni trenutak postojanja“.*

O. H.: Da, to se može reći za tu mladalačku knjigu pesama. Drugačije međutim u tim godinama i ne može da se piše osim da se beleže sasvim lična iskustva. Eto, to je poslednja

moja knjiga (napisana je 1989) koja je izašla u SFRJ, s njom se ne samo za mene završilo doba mladosti i nevinosti.

Za moje mladalačke pesme rekli su da pripadaju neolirizmu, zatim su ih svrstali u intimističku poeziju. I to je sve verovatno korektno, kao i Pantićevo zapažanje. Samo što ponekad ne znam šta da radim s takvim pojmovima, kao što su neolirizam ili egzistencija. Ne osećam da zaista govore o mojim pesmama. Provociram parafrazirajući Eka, ali pesmu možemo objasniti samo pesmom samom.

Kostolanji je negde rekao da su svi dijalozi o životu i smrti. Ja bih rekao da isto važi i za pesme, one pevaju i istražuju egzistenciju, a samim tim i ne-egzistenciju. Naravno da su pesme najčešće upitnik, formular o problemima s kojima se autor kroz svoje lirsko ja suočava. Meni se međutim čini da lično i subjektivno teško možemo da eliminišemo iz svojih tekstova. Mislim da je čak i pokušaj detaljnog opisa stene, neba ili vodopada na kraju uvek rezultat ličnog doživljaja. Objektivan pogled ne postoji. U tom smislu, moji prvi pesnički koraci bili su standardni, ništa izvan očekivanog za jednog mladog liričara, neoliričara, ali zašto da ne, i neoneoliričara. S vremenom se distanca uvećala prema tom intimnom krugu tema u mojim pesmama i možda sam uspeo da učinim svoj pogled naizgled manje subjektivnim.

R. G. P.: *Da li je zbirka pesama Dozvola za boravak zapravo ljubavno ushićenje, radost zbog toplog leta, sunca, sva u hedonizmu? Preispitivanje kroz slike iz detinjstva. I da pitamo: „Ko je usamljeniji od putnika što čekaju“?*

O. H.: Naslov te zbirke je, po mom mišljenju, jedini uspeo od svih naslova mojih dosadašnjih knjiga. U tom smislu knjiga je zadovoljila sve moje kriterijume, čak bih neke od tih pesama i danas rado potpisao. Da, to je radost u pesmama. Mediteran. Neko vreme istraživanja i leta sa A.

R. G. P.: *Zrela i potpuna knjiga pesama Putovati u Olmo inspirisana je slikama renesansnih slikara i fotografijama Kertesa i Majerovica. Iz nje progovara putnik XXI veka. Da li se, slobodno rečeno, može govoriti o putopisnoj poeziji?*

O. H.: Ne, ja je ne bih definisao kao putopisnu poeziju. Pesme iz te zbirke nastale su uglavnom u Firenci, i rekao bih da se mogu čitati kao nekakav intelektualni dnevnik. Šta me je tada zanimalo, oduševljavalo. Iz današnje perspektive čini mi se da posle *Olma* i nisam mogao ništa više napisati služeći se stihovima. Izgleda da sam bio stigao do nekog lirskog limita. Ispada da je to najbolja, ali i poslednja zbirka pesama.

R. G. P.: *U knjizi Izabrane i nove pesme izvršili ste semantičke promene; a izbacivanjem stihova s komentarima usavršili ste formu pesme. Čemu to zgrušavanje i ugušivanje raspevanosti, godinama kasnije?*

O. H.: Došao sam do zaključka da manje može biti više. Odbaciti sve što je nepotrebno, kao raketa koja tokom leta u vasionu odbacuje jedan po jedan deo da bi lakše stigla do

cilja, to mi je bila ideja. Jako bih voleo da pišem kao vodopad, često imam potrebu za takvim načinom pisanja, ali nisam taj tip očigledno. Imam previše cenzora u glavi, šta li. Ne, šalu na stranu, ako razmislim, možda ima nekog uticaja nemačke lirike na moje poslednje pesme. Encensberger, Ben, Celan, Grinbajn. Prevodio sam ih ili pokušavao da prevodim, pravio beleške. Učio.

U vezi sa zgrušavanjem i ugušivanjem pada mi se na pamet da mnogi slikari s vremenom, stareći, smanjuju dijapazon boja, kao da i oni odbacuju balaste koje nosi mladost.

R. G. P.: *Vaše pesništvo traje četvrt veka. Da li se može reći da se ono temelji i izranja iz iskustva, ali ne uranja u stroge tradicionalne forme, niti duboko uranja u vašu pesničku generaciju?*

O. H.: Ne znam šta da Vam kažem. Nisam o tome razmišljao, mislim da me takva pitanja negde i ne zanimaju. Meni je uvek bilo najvažnije da pesma bude dobra, da funkcioniše po nekim mojim standardima. A sada da li je u trendu ili nije, da li pripada ili ne pripada tradicionalnim formama ili temama, nikada me nije zanimalo. Ali na kraju krajeva, i slobodan stih je već postao tradicija. Dobro je što u mojoj generaciji niko nije slično meni pisao pesme, bilo bi dosadno imati dva ili tri pesnika sa sličnim temama i sličnim glasom. Neki mlađi pesnici možda imaju nešto od mog glasa, neke stihove, štimung, prepoznavao sam kod nekih, ali je moguće da sam samo projektovao. O tome će možda neko drugi imati bolji uvid i sliku.

R. G. P.: *Jelena Kovačević: „Fragmentizovana lirska priča melanholičke intonacije u koju je integrisano formalno-konstruktivno načelo slobodnog stiha oslobođenog versifikacijskih ograničenja konstanta je celokupnog poetičkog stvaralaštva Ota Horvata“ (Letopis Matice srpske, septembar 2016).*

O. H.: Da, ta melanholija. To me je pratilo od početka i mislim da mi je danas dosadila. Ali znate šta, neko vam prilepi takvu etiketu i onda je vučete čitavog života, iako možda baš i ne odgovara u potpunosti istini. A što se slobodnog stiha tiče, naravno. Uvek i stalno. Ja nažalost rimovanje ne podnosim, nisam ga podnosio ni u osnovnoj školi, iako se na mađarskom može mnogo lakše rimovati. Meni to nije ležalo, nije mi se sviđalo i zato je za mene poezija slobodnog stiha bila otkrovenje. Prvo Slobodan Tišma, a zatim sada već srpski klasici Lalić, Pavlović, Tadić i na kraju poezija bit generacije.

R. G. P.: *Da li ste prestali da pišete poeziju i da li je proza prevagnula na kantar književnosti?*

O. H.: Nakon što je Aleksandra preminula pokušao sam da napišem knjigu pesama za nju. Kao sećanje, kao nadgrobni spomenik. Ništa nisam uspeo da uradim stihovima i onda sam se upustio u avanturu dugih rečenica, koje nisu lišene lirizma, nažalost, kažem, jer bih voleo da imam drugačiju rečenicu, ali na tome moram još raditi. U vezi s tim ću se poslužiti metaforom. Kada godinama trčiš na kratke staze, na sto ili dvesta metara, onda ti je teško da istrčiš maraton, stalno moraš da se usporavaš, da ne sprintuješ, nego da držiš dug korak

do kraja. Trenutno osećam da u toj formi mogu da se izrazim, a da li će ostati samo na prozi, videćemo. Čini mi se apsurdno što se očekuje da pesnik piše samo pesme, a da je proza nekakva zabranjena zona. Zamislite molim Vas kada bi neko Mirou prebacivao što je sa slikanja prešao na skulpturu. Malo više fleksibilnosti u glavama onih koji razmišljaju u striktnim kategorijama i zonama ne bi bilo na odmet.

R. G. P.: *Kada ste objavili Sabo je stao, na književnom polju to je uvršteno, uslovno rečeno, u okvire nove stvarnosne proze. Može li se to uporediti s autobiografskim narativom, poput Srđana Valjarevića o Italiji?*

O. H.: *Sabo je stao je svakako autobiografska naracija, mada koja naracija u suštini to nije? Šalim se, samo delimično, ovde u Sabu... postoji niz događaja i činjenica koje sam preživeo, koje je preživela A. Ja sam se trudio da joj napišem spomenik i verovao sam da će knjiga ostati u nekom užem krugu mojih prijatelja i poznanika. Možda je mogao neko izvan Novog Sada da je pročita, i to mi je bilo sasvim u redu, pa je prvo izdanje od trista primeraka bilo sasvim dovoljno, sasvim adekvatno mom srcu. Trebalo je da ta knjiga ostane u tišini. Objavljena je i time je proces pisanja završen, priča je završena i ja sam je ostavio iza sebe. Tako sam nekako zamišljao njen put. Svakako ne uspeh. On mi u suštini nije prijao, pazite, ne foliram se, morao sam prečesto da se suočavam s prošlošću, da se sećam, a želeo sam da prestanem da se sećam i živim u prošlosti.*

R. G. P.: *Kroz 34 poglavlja čitamo ispovest o gubitku voljene osobe. Sami naslovi poglavlja figuriraju kao zasebna pesma. A kožni kofer? Simbolično, jesu li u njemu, tom očevom starom koferu, zapakovana sećanja? Simbol težine?*

O. H.: Sami naslovi su u prvoj verziji bili vrlo prozaični. Bila su banalna pitanja na koje je junak odgovarao. Pošto mi se to učinilo dosadnim i patetičnim, morao sam da ih oneobičim, pa sam počeo da se služim hermetičnim jezikom, nadrealnim slikama i tako dalje.

Kožni kofer se nekako nametnuo zbog prve scene putovanja u inostranstvo. I onda je ostao u tekstu s junakom i podstakao me da dopišem neke stvari koje se u stvarnosti u vezi s njim nisu desile.

Imate pravo, kofer je nažalost postao predmet koji više budi slike rata, bežanja, napuštanja teškog života, nego bezbrižnog godišnjeg odmora.

R. G. P.: *„Pretapanje sećanja iz pesničkih zbirki u roman i promena njihovog oblikotvornog izraza ostavlja utisak nepromenljivosti sveta sećanja koji i dalje obitava u zasebnom, paralelnom univerzumu“, zapisala je Jelena Kovačević (Letopis Matice srpske, septembar 2016). Da li je to svest o smrti oca?*

O. H.: Pošto sam dosta godina živeo s A., neminovno je da sam preuzeo neke motive iz svoje poezije, bilo da su pesme nastale još dok se nismo poznavali, bilo da su napisane kada smo već bili zajedno. One su svakako bile deo mog života, a ovaj roman je nekakvo svođenje računa junaka sa svojim pređašnjim životom.

A što se smrti oca tiče, mislim da se osećam u izvesnoj meri krivim jer nisam insistirao da pozovemo lekara, iako se videlo po njemu da nije u formi. Video sam ga posle podne i bio je bled, posedeo sam malo kod njega u stanu i onda me je poslao kući rekavši da mu je dobro i da ne brinem. Nakon nekoliko sati imao je poslednji infarkt. Sada znam jer sam čitao knjige, tada nisam kapirao šta mu se događa. Zato je verovatno on jedan od motiva u mojim tekstovima. Posle ovog poslednjeg romana, *Noćna projekcija*, mislim da više neću imati razloga da se vraćam tom motivu u svojim budućim tekstovima, ako ih bude.

R. G. P.: Sabo je stao: „*Spolja izgleda da funkcionišem, ali iznutra sam u ruševinama iznad kojih kruže crne vrane. Arheolog koji uzalud pokušava da rekonstruiše nestalo carstvo.*“ Vi ste zapisali da je ovo knjiga izlečenja. Da li je?

O. H.: U izvesnom smislu jeste. Da je ostala nezapažena od šire publike, sigurno bi to bila. To nije knjiga koju rado poklanjam, čak je i ne spominjem, ako nisam primoran. Ali morao sam da je štampam u formi knjige. Da nisam, da sam ostavio rukopis samo za sebe u nekoj od fioka ili kartonskih kutija, nastavio bih da ga dopisujem, ispravljam, preživljavam, mučim se. Ovako je sve ostalo između korica, u stvari, glavnina stvari je ostala. A ožiljke nisam mogao da skinem i ostavim ih između stranica, pa su oni još uvek tu negde u meni.

R. G. P.: „*Horvat je svojim proznim prvencem napisao naoko čisto albaharijevsku knjigu: o nemogućnosti pisanja, o smrti oca, o putevima...*“, zapisao je Miloš Jocić (Polja, januar–februar 2015).

O. H.: Znaite, ja sam u suštini malo čitao Albaharija. Više sam čitao njegove prevode. Pročitao sam dva-tri romana, ne više. A motivi koje spominje Miloš Jocić toliko su opšti i toliko ih često možemo naći i kod drugih autora, da meni na pamet pada pre Handke ili T. Bernhard, nego Albahari. Vidite, to je moja perspektiva jer bolje poznajem književnost nemačkog područja, s obzirom na to da sam germanista. U tom smislu, obojica smo u pravu.

Pošto je Albahari ipak nenadjeviv majstor proze, bio i ostao, ja sam polaskan komplimentom Miloša Jocića, uzmimo da je kompliment, ali mislim da nisam mogao ništa drugo nego da se uhvatim ukoštac s najtežim i najprisutnijim problemima koji su me okruživali: nemogućnost pisanja, nenalaženje odgovarajućeg izraza, smrt najdražih, putevi i stranputice, i time stanem na već označene staze Albaharija.

R. G. P.: Marko Bogunović (Trag, maj 2016): „*Oto Horvat se, kao možda i najdelotvorniji autor u polju ekfrazе u književnosti napisanoj na našim jezicima, elegantno uklapa u bogati muzej reči svetske književnosti.*“ Znači, u delima savremene umetnosti nalazimo pesme inspirisane delima vizuelne umetnosti. Koliko u Vašoj poeziji ima ovih temata, vizuelnih umetnosti, na primer, od renesansnih slikara pa nadalje?

O. H.: Možda grešim, ali pesme prema fotografijama ili slikama jesu moje najbolje pesme. Evo, da preciziram, meni su one najdraže. Ekfrazа je izuzetno zanimljiv postupak u

književnosti. Sakupljao sam članke i knjige o njoj jer sam se zanosio da ću napraviti neki naučni rad, ali vremena za to nikada nisam imao, nažalost. Za mene je neverovatan momenat kada se pesma osamostali, u smislu da postane nešto drugo, iako smo samo opisali, ne i tumačili i objašnjavali ili dočaravali značenja umetničkog dela iz vizuelne umetnosti. Prvo je pesma identična, naizgled identična, opisanom likovnom delu, da bi se zatim udaljila od njega i postala nešto više. Ne znam da li sam uspeo da objasnim svoju fascinaciju ekfrazom. Ali svako može da pokuša da doživi slično. Dovoljno je odabrati omiljenu fotku ili sliku i opisati šta vidimo na njoj i tako dalje.

R. G. P.: *Šta možete reći o usamljenosti putovanja i depresivnoj beskrajnosti, o praznim peronima.*

O. H.: Te slike evociraju neko prošlo vreme, neki loš period. Neku izgubljenost. Trebalo mi je dosta vremena da se skockam da nema povratka. Ne volim da razmišljam o tome. O železničkim stanicama u Nemačkoj, Austriji i Mađarskoj. Dok sam pohađao fakultet u Erlangenu, baš sam često putovao vozom. I poznavao sam ili prepoznavao iz viđenja mnoge ljude na raznim železničkim stanicama. Bio sam deo nekakve proširene porodice u neprestanom pokretu. Pored nekih ličnih sećanja, Vaše pitanje mi je u pamet prizvalo i prozu Krasnahorkaija. Tama, hladnoća, vetar. Svetlo koje se gubi. To me je pratilo na tim putovanjima.

R. G. P.: *Prilikom dobijanja Nagrade „Biljana Jovanović“ govorili ste o tome kako treba pisati, oštro, neumoljivo i nezaustavljivo, kako je sâm život neumoljiv i nezaustavljiv. Da li to znači da u pisanju vidite jednu od poslednjih šansi da se besmislu da nekakav smisao?*

O. H.: Ah, danas izgleda da baš moram da dekonstruišem sve svoje nekadašnje izjave, da ih opovrgnem. Ali gledajući u kontekstu romana *Sabo je stao*, sve što sam tada rekao stoji još uvek. Dati besmislu smisao jedino je moguće kroz umetnost, u njoj postoji momenat nekakve radosti, svetlosti, tračka nade u smisao. Da se radi o samozavaravanju, ne moramo glasno da kažemo. Ali nastaviću u kontekstu *Saba...*: umetnost više razgovara s božanskim nego što to mogu sve religiozne glavešine. Jer umetnost nastaje u božanskom trenutku. Ili ga imaš – često ili retko, nije važno – ili ga nemaš. I ako ne poseduješ taj momenat božanskog u sebi, ako te on ne goni da stvaraš umetnost, onda ti sve kreativne škole ovog sveta ne mogu pomoći. Nećeš postati umetnik.

R. G. P.: *„Temelji se samo na njegovom uverenju i na njegovom kratkom iskustvu, nastavio bi. Nije najvažnije da li će knjiga dospeti u biblioteku, odnosno da li će biti čitana, nego da li je autor zadovoljan njome... Delo je uspeo samo onda ako je uspostavljena izgubljena harmonija sveta, a sve ostalo je samo sujeta.“*

O. H.: Znače, verujem da svako ko stvara, odnosno većina onih koji su umetnici, zna kada je naslikao, iskljesao, napisao, komponovao nešto dobro, a kada ne. Mislim, kada odbacimo svoj ego, svoje žudnje i želje i pogledamo iskreno na delo koje smo stvorili, znamo

jako dobro rezultat. I ako nas taj rezultat ispunjava, ako smo dali maksimum iz sebe i preneli u to delo, ako smo doživeli katarzu i mentalni orgazam i neviđenu sreću, onda smo doprineli harmoniji sveta jer smo i sami postali deo nje.

R. G. P.: *Pripadate onoj grupi pisaca koji svoja dela pišu na osnovu sopstvenog iskustva. A to nije lako?*

O. H.: Do sada sam uvek crpao teme iz svog života, a njih je bilo malo. Svoj život smatram inače prilično dosadnim. Nikakvih tu avantura nema, nikakvih neverovatnih putovanja, nikakvih otkrivanja. Svoje najveće avanture doživljavao sam mentalno, sanjajući na javi.

Sopstveno iskustvo je za početak dobro, tu uvek ima materijala, čak i u ovakvom banalnom životu kao što je moj, ali nije dovoljno za dalje u književnosti. Fazon leži u nadogradnji, a ja nisam siguran da iz toga umem da uradim nešto više.

Romanom *Noćna projekcija* verujem da sam završio s porodičnim temama i motivima. Da sam zatvorio krug s tekstovima na osnovu sopstvenog iskustva. Videćemo, ako budem napisao nov roman, da li sam bio u pravu ili sam se zavaravao.

R. G. P.: *„Kao Celanovi ljubavnici je knjiga od dvanaest kratkih priča koje analiziraju situacije, trenutke, osećanja, zbunjenost, napetost, zapitanost, promene, sećanja i živote... Ove priče se naslanjaju na bogatu tradiciju evropske književnosti, od Bernharda do Celana, ali sadrže i posebnu stilsku jedinstvenost, izbrušen izraz, intrigantnost i emotivnost koji su odlikovali ranija piščeva dela, bilo da je u pitanju roman... to je zapis jednog vremena i prostora kojim se autor i čitaoci zajedno kreću“ (Politika, 29. oktobar 2016).*

O. H.: Pesme sam najčešće pisao u tzv. *furor poeticus* stanju, a i proznim tekstovima nježalost ne umem drugačije da pristupim. Da bih pisao i priče, moram da gorim iznutra, moram da budem u toj priči, u toj slici i da slažem reči prema ritmu koji mi se čini najadekvatnijim, koji mi je praktično dozvoljen.

Takav pristup pisanju u poeziji ne izaziva probleme jer su moje pesme uglavnom kratke, dok kod proznih tekstova zbog dužine postoje momenti zamora i praznine. Ponekad mi treba dosta vremena da uđem u tekst, da se vratim u vatru. Zato mi je potrebno mnogo više vremena da završim prozu. Kao što sam spomenuo, zaustavio sam se na broju od dvanaest priča, za druge nisam imao energije.

R. G. P.: *Spominjete u istoj knjizi i Ištvana Domonkoša, te Juditu Šalgo.*

O. H.: Oboje su bili važni pesnici u jednom periodu mog sazrevanja. A Juditu sam i poznao iz knjižare „Nolit“. Meni je bilo fascinantno da mogu tek tako da odem u knjižaru i vidim tu ženu koja je velika spisateljica. Mislim da se nikad zvanično nismo upoznali, ja sam bio tek klinac. Domonkoša nikada nisam sreo, nisam ga video uživo. Ali sam slušao anegdote o njemu. I naravno čitao njegovu poeziju i oduševljavao se kao nikad. Veliki pesnik. I on i Judita imali su nešto posebno za mene, neki bunt, neku smelost da na drugačiji način

pristupe pesmama. Pored njih moram još da spomenem Slobodana Tišmu i Miroslava Mandića. Tišmina poezija, ona iz šezdesetih i ranih sedamdesetih, bila me je začarala kada sam bio gimnazijalac. Mesecima nisam mogao da dođem sebi od tih slika i reči. A Mandić je takođe tih godina bio meni važan pesnik, ali i kao prijatelj, učitelj. Bilo bi uostalom jako zanimljivo kada bi se napravio neki skup o njemu. Ima nas pesnika i pisaca koji smo se družili s njim i naučili mnogo o umetnosti.

R. G. P.: „U suštini, ta njegova stvaralačka kriza, pauza i praznina počela je još mnogo ranije“, od Celanovih ljubavnika, a da Vas upitamo kako savladate krizu ne/pisanja?

O. H.: Ne pisati je za mene velika frustracija. Najveća moguća frustracija. To je kao da ne dišem, kao da ne živim. Bez zezanja. Mogu nekoliko dana da ne pišem, ali razmišljam o rečenicama. I već to mi je ponekad spas.

Na pauzu ili blokadu kod mene su uticali najviše spoljni faktori – nezaposlenost, dekin-tiranost, egzistencijalni stres.

R. G. P.: Po svojoj strukturi, a pre svega po onom što čitalac nasleđuje, a nigde se u priči ne govori je „Fragment I“ o atentatu na kralja Aleksandra Prvog Karađorđevića u Marselju. Da li je to, zapravo, istorijska priča, sa motivima ličnog, kad je reč o Vašem ocu?

O. H.: Trebalo je da taj fragment bude u romanu o ocu, u nekoj prapraverziji *Noćne projekcije*, za koju tada nisam znao da će biti ovakva.

Pored istorijske važnosti, osim srpske tu je i filmska istorija, a postoji i momenat lične istorije. Moj otac je naime tvrdio da je dobio ime po kralju Aleksandru. E, sad, njegovo kršteno ime bilo je Šandor, ali se on potpisivao kao Aleksandar. Dovoljno je ovoliko.

Meni je zbog toga bio važan taj dokumentarac. Tamo umire otac jedne nacije, svedoci smo toga, i ja sam povezao njegovu smrt sa smrću svog oca, da mu ili da im odam poštu kroz kratku priču.

R. G. P.: Opšti utisak nakon čitanja Vaše knjige priča jeste da ne dominira tematska ujednačenost. Sve su raznolike, drugačije, a i sami ste rekli u jednom intervjuu da vam je to bila i koncepcija. Osim ironije i samoironije, preispitivanja i sumnje (Politika, 17. XII 2016, Srđan Tešin, intervju).

O. H.: Postoji ipak jedna tematska ujednačenost, a ona leži u neujednačenosti. Pazite, to je bio moj projekat. Svaka priča je morala da ima drugačiju temu, drugačiji ton. To je bila igra i isprobavanje snaga. Ja sam se izuzetno dobro zabavljao pišući te priče, spisak priča koji sam imao pred sobom bio je nešto duži, imao sam još skica za pet-šest, ako se ne varam, ali na kraju sam se zaustavio na tih dvanaest. U međuvremenu sam izgubio žar i zadovoljstvo. Dosadilo mi je. A verujem da bi se to i videlo na pričama koje bih pisao u tom nekreativnom stanju.

Apropo ove knjige, ne treba zaboraviti i moju želju da napravim jednu jasnu cezuru prema romanu *Sabo je stao*. S knjigom kratke proze hteo sam da ne budem više onaj koji

je napisao *Saba...*, nego nešto drugo, sledeće. *Sabo...* me je nervirao, terao me je da ostanem u nekoj prošlosti iz koje sam neprestano hteo da pobeegnem.

R. G. P.: *Rilke, umesto saveta mladom piscu, govorio je: „Zaronite u sebe. Ispitajte razlog zbog kog pišete, proverite da li u najudaljenijem delu vašeg srca postoji njegov koren, priznajte sebi da li biste umrli ako bi vam zabranili da pišete.“ Kakvi bi bili Vaši odgovori?*

O. H.: Rilkeova *Pisma mladom pesniku*, Grafosovo izdanje, imam ga i dan-danas kod keve, knjiga s prepoznatljivim koricama u crnoj i crvenoj boji, ostavila je snažan utisak na mene u kasnom pubertetu. I mislim da je ovaj citat moj kredo od tada. Prepoznao sam se u njemu i još uvek ga mogu videti na svojoj zastavi. U smislu da mi je pisanje najvažnija stvar u životu. To mi se potvrdilo tokom svih ovih godina. Kada pišem – jesam, kada ne pišem – nisam.

R. G. P.: *Vaši pisci su, pored ostalih: Bucati, Bernhard, Dž. M. Kuci?*

O. H.: Ovoj trojici moram dodati i četvrtog pisca, koji je na našim prostorima ostao do danas skoro nepoznat jer nije preveden, ako se izuzme jedan prevod Aleksandra Tišme. Radi se o mađarskom piscu Miklošu Meseju. Imam bukvalno sve knjige ove četvorice pisaca. Što znači da su mi veoma važni. Svaki na svoj način. A Bucati i Bernhard (pored Kanetija) bili su mi ispitna pitanja na završnom ispitu na Univerzitetu Fridrih-Aleksander u Erlangu pa sam zaista morao da ih poznajem do sitnih detalja. Završni ispit (za diplomu *magister atrium*) bio je dosta neformalan, sedeo sam za okruglim stolom sa tri profesora koji su me rešetalii pitanjima. Ljubazno i elegantno su mi postavljali teška pitanja, kao da je normalno da znam odgovor na njih, što jeste bilo tako, ali mi je to bio najteži ispit za sve vreme školovanja. Kanetija, uprkos svemu, nisam zavoleo.

Mesej Mikoš me i dan-danas oduševljava. Dok sam studirao Hungarologiju u Novom Sadu, na njega mi je skrenula pažnju profesorka Beata Tomka, kao i na Đerđa Petrija. Dala mi je njihove knjige, ali tada nijedan od njih nije ostavio utisak na mene. Bio sam nezreo za njihovu poeziju, šta li. Jer nekoliko godina kasnije, kada sam ih ponovo uzeo u ruke, bio sam opčinjen. Neke Petrijeve pesme sam preveo i objavio u periodici, pre nekoliko godina napravio sam jedan antologijski izbor iz njegove poezije, kao što je to bio slučaj s Encensbergovim pesmama, ali mi je još u fioci. Trebalo bi da se ponovo prihvatim njegovih pesama, ali me nekako mrzi. Videćemo da li ću uspeti da sebe nateram da finiširam knjigu. Meseja sam čitao i čitam periodično. Kada se zasitim drugih pisaca, on mi je najsigurnije zadovoljstvo.

Isto je i s Kucijem, mada njegovu trilogiju s Isusom ne ubrajam u omiljene knjige. U stvari, ne ubrajam ih ni u šta. Nažalost. Pripadam onoj grupi njegovih obožavalaca koji spomenute knjige ne kapiraju.

Pored njih treba da spomenem za mene presudne pisce i knjige: Danilo Kiš, Slobodan Tišma, Janoš Pilinski, Encensberger, Maks Friš, Delilovo *Podzemlje* i neki romani Antonija Loba Antuneša. Oni su moj svet.

R. G. P.: *Radite od 8 do 17 sati kancelarijski posao? Pa i porodične obaveze?*

O. H.: Radno vreme od 8 do 17 u kancelariji podrazumeva još najmanje dva sata ili sat i po putovanja do radnog mesta i nazad. Ako se tome dodaju porodične obaveze, odnosno zadovoljstvo porodičnih obaveza oko malog deteta, onda se baš i nema mnogo vremena za umetnost. Moji sati rezervisani za pisanje su od 21, ali najčešće od 22 do ponoći. To je često jedini izvor frustracije: nemanje vremena za pisanje. Pretpostavljam da postoje umetnici koji imaju vremena napretek da rade na svojim projektima. Možda je to stvar sreće, možda kuražnosti. Ja uglavnom nisam imao petlju da živim od pisanja, pa ne treba da se žalim. Samo konstatujem frustraciju. Zbog toga moram biti skoncentrisan u tih sat-dva vremena svake večeri tokom radne sedmice. Vikendi mi pružaju predah, ali ni oni mi nisu dovoljni za sve što želim da napišem ili pročitam.

R. G. P.: *Niste na javnim mrežama, zašto?*

O. H.: Neki moji poznanici nagovarali su me da otvorim Fejsbuk stranicu, da imam Instagram, da je to važno za moje knjige, karijeru, vidljivost, ali meni je to komplikovano. Vremenski ne mogu da postignem ni ono najvažnije za sebe, da pišem ili čitam koliko mi je potrebno da budem zadovoljan, pa zbog toga zaista neću da se bavim javnim mrežama. A ne vidim ni svrhu. Ja pišem knjige, razmišljam o knjigama. Želim da komuniciram putem njih.

Samoprezentacija i reklama na društvenim mrežama me ne interesuju, a i vremena imam uvek malo za suštinske stvari.

Iako mi nedostaju moji novosadski prijatelji, više volim da ih pozovem telefonom nego da sam nakačen na njihove Fejsbuk stranice.

R. G. P.: *Koliko sam čula, ne volite da dajete intervju.*

O. H.: Moram sa žaljenjem da konstatujem da me intervjui izazivaju da budem bolji i pametniji nego što jesam zapravo. Nehotice se konstruiše slika o sebi koja ne odgovara baš istini. To me nervira, hteo – ne hteo zauzimam neku pozu koja mi nije prirodna.

Nekako mi se čini da intervjui nemaju mnogo veze s onim autorom koji je napisao knjige. Kao da postoji rascep između autora dok piše i autora dok odgovara na pitanja. Meni je bliži i draži onaj koji sedi u sobi i piše, radi na svojim rečenicama, pušta da ga nose priče i orkani.

Zajeb je dati prvi intervju, onda je gotovo. Ne možeš da se povučesh, kao kada nisi dao nijedan.

R. G. P.: *Najnoviji roman, Noćna projekcija, posvećen je Mikele-Federiku, pre svih. Na kraju romana takođe spominjete osobe koje su Vam bile bliske u vremenu dok ste pisali, pa, pored ostalih, i Boru Adaševića. Da li su oni, na neki način, bili „saučesnici“ u stvaranju romana?*

O. H.: Mikele-Federiko je moj sin i učinilo mi se zgodno da mu posvetim knjigu nekakve potrage, nekakve mladosti koju će možda jednog dana prepoznati u bleđim crtama, ali prepoznati.

Bora Adašević je bio moj izuzetan sagovornik. Nažalost, preminuo je iznenada i to je za sve nas ostala velika tragedija. Malo je onih koji znaju da je Bora prvi pročitao nekoliko fragmenata mog prvog romana, kada su ti fragmenti ležali kao srča s kojom nisam znao šta da uradim i kada sam bacao na papir sve što mi je padalo na pamet. Njegovo ohrabrenje da radim dalje na Sabu (koji se tada još zvao Horvath) za mene je u tom trenutku bilo važno jer sam se osećao kao da sam odsečen od sveta. Piši, čoveče – napisao mi je u imejlu. Imali smo iskrenu i dobru prepisku i u tom smislu i on je bio moj sagovornik dok sam komponovao svoj novi roman čiju je prapaverziju imao priliku da pročita.

Na kraju svojih prozних knjiga ostavljam neke indikacije ko mi je bio važan, koje knjige, koja muzika. To, na moje razočaranje, nije izazvalo nikakav odjek kod onih koji su pisali prikaze o njima.

O direktnom saučesništvu ne mislim da se može govoriti, ali o indirektnom u svakom slučaju. Jer nisam zatvoren u kulu iz koje ne izlazim dok pišem svoje tekstove.

R. G. P.: *Jednonedeljni boravak Vašeg junaka odvija se u Novom Sadu, u koji stiže iz Firence. Već od aerodroma, s taksistom, nagoveštene su tamne slike đubrišta koje se nalaze na putu ka kući. Da li je naznačeni junak jasno znao šta želi da pronađe u svom nekadašnjem mestu življenja?*

O. H.: On je tražio istinu. Da li je postojala ili nije dedina fabrika sode jeste prva bobica u grozdu potraga koje čine ovaj roman. Prepustiti se toku romana je u ovom slučaju za mene bilo korisno jer su se neka pitanja stvorila i nadovezala na ostala. Kao recimo očeva fioka s duplim dnom i fotografije orgije ili orgija u njoj.

R. G. P.: *„U jednom trenutku u Firenci, dok sam se spremao na put, palo mi je na pamet kako je moguće da sam kao u nekakvom banalnom i providnom krimiću ja sâm predmet svoje potrage i da možda ne bi trebalo da se samozavaravam nikakvim pitanjima u vezi sa svojom porodicom.“ Da li je to ujedno i potraga za identitetom i suočavanje s prošlošću?*

O. H.: Slažem se. Ovaj tekst je pokušaj da se opiše identitet ili jedan deo identiteta koji sam poneo iz Novog Sada. Identitet kao proživljene godine i kao izmišljeni događaji, avature. Ali i identitet koji sam ovim tekstom i svesno napravio, jer to nije moj identitet, nego mog junaka.

R. G. P.: *Zatečen u svom gradu, u Novom Sadu, u koji je stigao iz Firence, gde godinama boravi, junak se zapitao: „Ili nisam mogao sebi da priznam da ovde više ne pripadam ni fizički?“*

O. H.: Znao, to jeste jedna banalna rečenica, ali iz sopstvenog iskustva znam da su takve stvari ipak bolne. Ja sam preuveličao tragediju nepripadanja gradu u kom sam odrastao, ali neke istine ipak ima u tome. Mislim, neminovno je da se dešavaju razvezivanja i ponovna vezivanja za neke geografske tačke. Takođe iz iskustva znam da treba naučiti da se živi s nepripadanjem i uživati i u distancama koje se s vremenom dese i koje ponekad i nestanu.

R. G. P.: *Da li je Vama bilo jasno o čemu će biti Vaš roman na kraju krajeva?*

O. H.: U suštini nije. Moja drugarica iz gimnazije, Sandra Urban, koja je ujedno i moja lektorka, i moj drug, Duško Vukadinović, iz gimnazijskog razreda, rekli su mi skoro identičnu rečenicu nakon što su pročitali rukopis: Ovo je roman o *hladnim danima*. Kada sam nakon razgovora s njima seo, uzeo rukopis, složio kockice, shvatio sam da su u pravu. Sve je išlo ka tome. I redosled poglavlja u suštini nije bitan. Rezultat bi uvek bio isti. Ta istorijska činjenica, taj monstruozi masakr Srba i Jevreja od strane mađarskih fašista i te kako je ostavio traga (da li vidljivog ili ne, nije bitno) na generacije posle Drugog svetskog rata. A drugačije i ne može zbog težine zločina.

R. G. P.: *Zanimljivo je da su u knjizi stranice koje su posvećene mrtvoj sestri („Rođena sam mrtva pa se može reći da se nisam ni rodila“) štampane svetlijom bojom. Odakle vam ta, ipak, nesvakidašnja, originalna ideja?*

O. H.: Pošto nerođena sestra junaka govori iz limba, morao sam na drugačiji način da obeležim njene monologe. Izostavio sam interpunkciju, ali to mi nije bilo dovoljno.

Pokušao sam da njen govor označim kurzivom, ali mi se nije dopalo. Onda mi je palo na pamet da se njen govor ne čuje kao govor živih, da je on tih, jedva čujan. I onda sam to primenio i na boju slova. Ona su u prvobitnoj verziji bila mnogo bleđa, jedva čitljiva. Sada mislim da je trebalo da ti delovi teksta ipak ostanu takvi, nije trebalo da popustim ubeđivanju pred štampu da se u knjizi neće ništa videti.

R. G. P.: *Na jednom mestu vaš junak konstatuje: „Kada već o drugima ne mogu da pričam, možda mogu o sebi? Tačno i precizno?“*

O. H.: Ja bih tu rečenicu uzeo s velikom rezervom. Ne pita se bez razloga junak da li može da priča o sebi na taj način. On kao da zna da to baš i nije moguće. Kako biti tačan i precizan u svetu koji on ne doživljava takvim? On se nalazi pred zadatkom koji nije moguće ispuniti. Nesigurnost, kakvu svako nosi u sebi prema događajima iz sopstvenog života, ovde je pojačana nesigurnošću i nemogućnošću da se o životima njegove porodice napravi čista fotografija.

Ako postoje momenti u mom romanu koji su autobiografskog karaktera, ja sam se trudio da ih učinim skoro neprepoznatljivim. Da ih kontaminiram maštom, preterivanjem ili izostavljanjem.

R. G. P.: *Biti drugačiji, biti obeležen, kao što je otac sa svojom grbom, ili majka sa kraćom nogom, teret je koji se nosi do kraja života.*

O. H.: Fizičke mane roditelja junaka su metafora za bivanje drugačijim. U slučaju junaka romana u pitanju je manjinska pripadnost koja ih čini drugačijim. Da se ne bih upleo nepotrebno u neke opasne paukove mreže, odlučio sam da junak i sam ima nekakav fizički defekt, odnosno misli da ga ima. Nije do kraja siguran. Bio je u vojsci, dakle nije moguće da ima kraću nogu, ali on veruje da je ima, jer to je deo njegovog nasleđenog identiteta.

R. G. P.: *Na kraju knjige majka govori, uoči njegovog povratka u Firencu: „Ili nastavi da nas sanjaš, ili nas zaboravi.“*

O. H.: Tu rečenicu verovatno ne izgovara majka zaista, nego je junak zamišlja, jer je to jedino što mu preostaje pošto nije uspeo da sazna sve o svojoj porodici, kako je verovao da je moguće. Stavljen je pred dilemu – ili da sanja, a u snovima su sve kombinacije istinite jer su deo logike sna, ili da zaboravi i na taj način da se oslobodi tereta prošlosti.